

ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՒՐԵՆ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆԻ „ԱՐԴԻ ՀԱՅ ՊՈԵԶԻԱՅԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ,, ԴՈԿՏՈՐԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սուրեն Աբրահամյանի «Արդի հայ պոեզիայի գեղարվեստական համակարգը» ատենախոսության ուսումնասիրության նյութը „վերջին կեղարյա շրջանի հայ պոեզիայի պատմության, գեղարվեստական համակարգի ձևավորման և ուղղությունների հարցն է,,։ Միանգամից ասենք, որ խնդիրը վաղուց արդեն հասունացած էր։ Ուրեմն և, նյութի արդիականությունն ու նորությունը կայանում է նրանում, որ, ինչպես նշում է ատենախոսը, թեև „նախորդ դարի հայ քննադատությունը այս առումով մասնակի փորձեր արել է,, , եղել են բազմաթիվ հրապարակումներ, քննարկումներ և բոռն բանավեճեր, սակայն ուսումնասիրվող նյութն „այսպիսի ամբողջականությամբ և ծավալով առաջին անգամ է քննության առարկա դառնում մեր գրականագիտության մեջ,,։ Հղում անելով առաջադրված խնդրի բարդությանը, այն մեկնաբանելու ուղին ատենախոսն իրավացիորեն հնարավոր է համարում „տեսական համակարգման, ներքին պարբերացման միջոցով,,։ Ընդ որում, գրական ընթացքի պատմականության ընկալման հարցի,,հիմնական օրինաչափությունը, որ սահմանում է գրապատմական արդի փուլը,, , ըստ նրա, „ժխտման և էվոլյուցիայի տեսությունն է, ինչը սահմանում է թե՛ շարժումը, թե՛ շարժման ընթացքի պատմականությունը որպես գրական ընթացքի միասնականություն,,։Եվ „որպեսզի այս միտքը հստակ ընկալվի,, , ատենախոսը ճշգրտում է, թե „ժխտումը հաստատական միավոր է, որ սահմանում է պատմականության հիմունքը, ուստի /.../ գրական ընթացքը միասնական է համակարգի ներսում իբրև պատմական ամբողջության արտահայտություն, բայց, միաժամանակ, ճգնաժամային՝ իբրև շարժման պրոցես։ Ասել է՝ ճգնաժամը՝ որոնման, ժխտումը՝ նորը հիմնելու պրոցես է,,։ Այս տեսակետից նա գտնում է, որ,,արդի հայ պոեզիայի վերջին կեղարյա շրջանը, սկսած նախորդ դարի 60-ականներից, /.../ հնարավոր է վերլուծել մեր մշակույթի, գեղարվեստական մտքի ձևավորման կառուցվածքում իբրև համակարգ, որը ձևավորում է աշխարհայացքի, պոետիկայի և լեզվի ինքնուրույն շրջան /.../, որն ունի նախորդը ժխտելու, սկզբնավորման և ամբողջացման իր ընթացքը, որի մեկնաբանական շրջանակը կարևոր է ճանաչել,, /սեղմագիր, էջ 3/։ Տեսական այս հիմնադրույթից է բխում

նան ատենախոսության կառուցվածքը, ըստ որի Ռազմիկ Դավոյանի պոեզիան դիտարկվում է որպես անցումային փուլ՝ „դասական շրջանի ավարտի և նորի միջև, , իսկ զարգացման հաջորդ փուլերը քննվում են ներքին բանավիճային ենթատեքստ կրող „Իրականության պոեզիա, և „Պոեզիայի իրականությունը, տեսական սահմանումների ներքո, ըստ որի „պոեզիայի իրականությունը, խոսքի ոլորտն է, , իսկ „իրականության պոեզիան, ժամանակը և տարածությունը սահմանողը... , /ատենախոսություն, էջ 561/:

Պետք է ասել, որ ամբողջության մեջ կատարված է մեծ ծավալի աշխատանք: Ատենախոսի գիտական մտածողությանը, լեզվին ու ռճին յուրահատուկ մոտեցումներով ուսումնասիրված է ավելի քան կես դար ընդգրկող ժամանակահատվածում մի ամբողջ բանաստեղծական սերնդի գրականությունը՝ տեսական, պատմական, քննադատական ու գրականագիտական հայեցակետերից՝ բանաստեղծական բառի, խոսքի, իմաստի, պոեզիայի էության, արտահայտչամիջոցների բազմազանության քննությամբ, ներքին անցումների /երգ – մեղեդի, բառ – ոգի, սկիզբ – վերջ, Քառու – Կոսմոս ևն/ բացահայտմամբ, հայ և միջազգային գրական ընթացքի, գիտական գնահատականների հաշվառմամբ ու մեկնաբանությամբ, ինչը, անկասկած, արժանի է միանգամայն դրական գնահատության:

Այդուհանդերձ, ավելորդ չենք համարում արտահայտել մեր մի քանի դիտարկումները ատենախոսության հարցադրումների վերաբերյալ:

1. „Ժխտման և էվոյուցիայի տեսության, մասին: Այն, ըստ էության, հանգում է ժամանակի, կամ պատմական զարգացման գնահատությանը: Այսինքն՝ ինչո՞ւ նոր պոեզիա և ինչո՞ւ սերնդային: Կարծում ենք, այս խնդիրը կարիք ուներ ավելի հանգամանալից քննության: Համաշխարհային գրականության պատմության մեջ հայտնի են շրջաններ, երբ հասարակական-քաղաքական խոշոր տեղաշարժերից հետո, սոցիալական, բարոյա-էթիկական որակական անցումային ժամանակաշրջաններում առաջացել է, այսպես կոչված՝ հին և նոր սերունդների բախում, որն իր արտացոլումն է գտել գրականության մեջ: Այդպիսի իրադրություն էր ստեղծվել, օրինակ, 19-րդ դարի երկրորդ կեսի Ռուսաստանում, ճորտատիրական-ազնվականական կարգերից բուրժուական-կապիտալիստականին անցման պատմական ժամանակաշրջանում, որն իր տաղանդավոր արտացոլումը գտավ, մասնավորապես, Ի. Տուրգենևի „Նախօրեին, , „Հայրեր և որդիներ, նշանավոր վեպերում: Այդպիսի իրադրություն էր ստեղծվել նաև 20-րդ դարասկզբին Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում և ԱՄՆ-ում, առաջին

համաշխարհային պատերազմից հետո: Այդ երկրների՝ 20-ական թվականների երիտասարդությունը, ամերիկյան գրող Գերտրուդ Ստայնի արտահայտությամբ, կոչվեց «կորուսյալ սերունդ»։ Ուրեմն, «սերնդային», գրականությունը ստեղծվում է որպես հետևանք մի ամբողջ սերնդի կյանքում և հոգեբանության մեջ կատարված էական տեղաշարժերի, արժեքների, պատկերացումների պայքարի: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո մեր երկրում ստեղծված իրավիճակը, ահա, բնորոշվում էր նույն այդ չափանիշներով: Բազում ողբերգություններից, կործանումներից ու հառնումներից հետո, մեր ժողովուրդը վերագտել էր ստեղծարար կյանքի առաջընթացի համար այնքան անհրաժեշտ տևական խաղաղ ժամանակը: Եվ սկսվեց հին ու նորի մի նոր պայքար՝ մտածողության, հոգեբանության, բարոյական պատկերացումների մեջ: Այսպես կոչված, հայրերի ու որդիների մի նոր բախում, որն անցումային բարդ ժամանակաշրջանների արտաքին բնորոշ նշանն է: Ազգային-հասարակական զարթոնքին գումարվելու եկան դարի ռիթմերն ու գույները: Քսաներորդ դարի երկրորդ կեսը բնորոշվում էր տիեզերքի, նյութի միջուկի, մարդկային սաղմի և ուղեղի մեր ճանաչողության սահմանների վիթխարի լայնացում, կյանքի ու կործանման ահավոր մերձեցում՝ բարոյական արժեթղթերի կուրսի աննախադեպ բարձրացումով: Այդպիսով, պատմա-քաղաքական բարենպաստ պայմանները, երկրի՝ գիտատեխնիկական հեղափոխությամբ պայմանավորված սոցիալ-տնտեսական զարգացումը հիմք նախապատրաստեցին նաև նոր մտածողության, մարդ-անհատի կերպարի խորացման, հարստացման համար: Անհատը արվեստում և գրականության մեջ սկսեց երևալ ոչ միայն պատմության, հասարակության, ժողովրդի, այլև ժամանակի, տիեզերական գոյության հետ ներքին փոխհարաբերությունների բարդ կոմպլեքսում: Գրականագիտության մեջ կարևոր տեղ գրավեց անհատի կոնցեպցիան: Ահա թե ինչու, 60-ական թվականների կեսերին իրենց մասին ազդարարած նոր սերնդի արձակի ու պոեզիայի մեջ գլխավոր տեղ գրավեց անհատի գոյափիլիսոփայության հիմնահարցը:

Բանավեճերի թոհուրփոհում երբեմն ումանց, թերևս, շփոթեցնում էր սերնդի գրականության առիթով գործածվող նոր բառը. նոր՝ այսինքն, նախորդից ավելի խոր, ավելի բարձր, ավելի հարուստ: Բայց այս բացատրությունը, եթե ճիշտ է կյանքի տնտեսական, գիտատեխնիկական և այլ բնագավառներում, կարելի է ասել, գրեթե չի գործում հոգևոր զարգացման ոլորտում, որտեղ նորը միշտ չէ, որ ավելի բարձր աստիճան է նշանակում, այլ ամենից առաջ՝ ուրիշ, նախորդից տարբեր, տվյալ

Ժամանակին համապատասխանող: Այս նույն մտահոգությամբ Պ. Սևակը, օրինակ, առաջարկում էր թարմություն ձևակերպումը /„թարմություն և ոչ թե նորություն, որը /այդ նորությունը/ զուտ պայմանական մի հասկացություն է. „Լուսնի տակ ոչինչ նոր չկա,/: Եվ եթե այդ այդպես է, ուրեմն կարող ենք ասել, որ նոր սերնդի գրականության, մասնավորապես, պոեզիայի ամենահզոր կռվանը նրա ժամանակակից լինելն է. արձագանքում է, արդյոք, դարի հոգևոր պահանջներին, թե՞ ոչ, համընթաց է, արդյոք, ժողովրդի կյանքի ներքին զարգացմանը, թե՞ ոչ:

Մարդու պրոբլեմը, իհարկե, նորություն չէր. առավել ուժգին այն հնչեց հատկապես քսաներորդ դարի արվեստում ու գրականության մեջ: Այդ ուղղությամբ արդեն զգալի աշխատանք էին կատարել նաև նոր սերնդի բանաստեղծների անմիջական նախորդները՝ Հ. Շիրազը /„Բիբլիականն,, ու տաղերը/, Պ. Սևակը /„Մարդը ափի մեջ,,/, Հ. Սահյանը /„Ուղեկիցներս,, , „Ես չեմ կարող,, շարքերը/, Գ. Էմինը /XX դար,,/, Վ. Դավթյանը /մարդերգության ներքին ուժեղ շեշտերով/, Ս. Կապուտիկյանը, Հր. Հովհաննիսյանը, Մ. Մարգարյանը /քնարական-փիլիսոփայական նուրբ արտացոլումներով/: Մարդը խոշոր պլանով երևում էր նաև միութենական ու համաշխարհային պոեզիայի լավագույն արժեքներում: Եվ ահա այս հիմքի վրա նոր սերնդի բանաստեղծները փորձում էին ավելի առաջ գնալ մարդու և աշխարհի, մարդու և տիեզերքի ներքին կապերի փիլիսոփայական արտացոլման մեջ: Մարդը նրանց քերթվածներում դիտվում էր իր դրամատիկ ապրումների ոլորտում, անցողիկի ու անանցի, պահի ու հավերժի, երկրային ու երկնային անսահման գոյությունների մակարդակի վրա: Այդ պոեզիայի հերոսին տանջում էր իր էության առեղծվածի, ինքնաճանաչման գաղտնիքի որոնումը: Միաժամանակ, կարևոր է նշել, որ այդ ամենը տեղի էր ունենում առանց կորցնելու սերնդի քաղաքացիական դիմագիծը, առանց կտրվելու հողից, ներկայից, այսօրից:

Այս ամենի համատեքստում, թվում է, լրացուցիչ հիմնավորման կարիք ունի ատենախոսի այն պնդումը, թե „յուրաքանչյուր գրապատմական համակարգ, ձևավորելով նորը, ձգտում է նախորդի հիմնային ժխտման, որ զարգացման նախապայմանն է,, /ընդգծումը մերն է – Պ. Դ./: Դրությունը չի փրկում նաև այն հաստատումը, թե „յուրաքանչյուր շարժում (զարգացում)՝ հիմնային առումով պառակտումը կրում է ներսից, որը պատմական ընթացք ունի,,: Քննվող խնդրի առիթով ատենախոսն իրավացիորեն հաճախակի հիշատակում է նաև Պ. Սևակի „Հանուն և ընդդեմ ռեալիզմի

նախահիմքերի,, հայտնի հողվածը, որտեղ, սակայն, Սևակը ճշմարիտ արվեստագետի առաջնահերթ գործն է համարում ազատվել ոչ թե ավանդույթի, այլ „սովորույթի ուժից,, , „իներցիայի օրենքից,,: Մինչդեռ, ըստ ատենախոսի, նորարարը „ժխտելով ավանդները՝ /ընդգծումը մերն է – Պ.Դ./ հակադրում է նորը, չյուրացվածը...,, /ատենախոսություն, էջ 205/: Հետևաբար, կարծում ենք, տվյալ դեպքում ավելի տեղին է խոսել ժամանակին արձագանքող խորացումների և ոչ թե պատակտումների մասին: Մանավանդ որ ատենախոսության մեջ ևս տեղ-տեղ հանդիպում են նման ձևակերպումներ, երբ խոսք է գնում, օրինակ, „ստերեոտիպի հաղթահարումը /.../ իբրև նորի պահանջ,, առաջադրելու, „գրական ավանդներն /.../ իբրև կուլտուրա,, ըմբռնելու /ատենախոսություն, էջ 217, 375/ մասին: Այս տեսակետից, կարելի է ասել, որ անցյալ դարի բանաստեղծական նոր սերնդի՝ պոեզիայի մետաֆիզիկական էությանը, նախահիմքերին վերադարձի շարժումը, որին բազմիցս անդրադառնում է ատենախոսը, խոր երակով կապվում էր հայ բանաստեղծության ավանդույթներին՝ Գ. Նարեկացու „Աստված մարդացյալ, մարդ աստվածացյալ,, , Ե. Չարենցի „մի երկնային առնչության պատմություն,, կոնցեպցիաների, Հովհ. Թումանյանի „Տիեզերքի ընթերցումը,, , „Դեպի անհունը,, , քառյակները, Ավ. Իսահակյանին այլ դասականների նմանատիպ գործերում արտահայտված խորքային ըմբռումների հետ:

2. Ատենախոսության կառուցվածքի մասին: Ըստ էության, այն կառուցված է ամբողջի 1/6-րդ մասը կազմող տեսական – վերլուծական հատվածից և առանձին հեղինակների ամբողջական գրական դիմանկարներից: Ճիշտ է, դրանք ևս ուղեկցվում են տեսական հարցադրումներով, բանաստեղծների անցած ճանապարհի, ստեղծագործական՝ անհատական, ոճական, գեղագիտական առանձնահատկությունների վերլուծություններով, սակայն տարանջատված լինելով, զգալիորեն թուլացնում են ամբողջականության պատկերը: Մեր կարծիքով, ավելի տրամաբանական կլիներ աշխատությունը կառուցել տեսական հարցադրումների առանցքի շուրջ՝ դրանք հիմնավորելով կամ լուսաբանելով առանձին հեղինակների ստեղծագործության բնորոշ օրինակներով: Այդ կերպ հնարավոր կլիներ նաև խուսափել նոր սերնդի պոեզիայի ձևավորման և անցած ճանապարհի մեջ որոշակի դեր ունեցած մի շարք բանաստեղծների / Արևշատ Ավագյան, Հրաչյա Թամրազյան, Ղուկաս Սիրունյան, Էդվարդ Միլիտոնյան, Լևոն Բլբուլյան, Վաղեն Ալեքսանյան, Անահիտ Պարսամյան, Ռոբերտ Եսայան, Հրանտ Ալեքսանյան ևն/ անտեսումից, ինչը, միաժամանակ,

